

VÄGIVALLA ENNETAMISE STRATEEGIA AASTATEKS 2015–2020

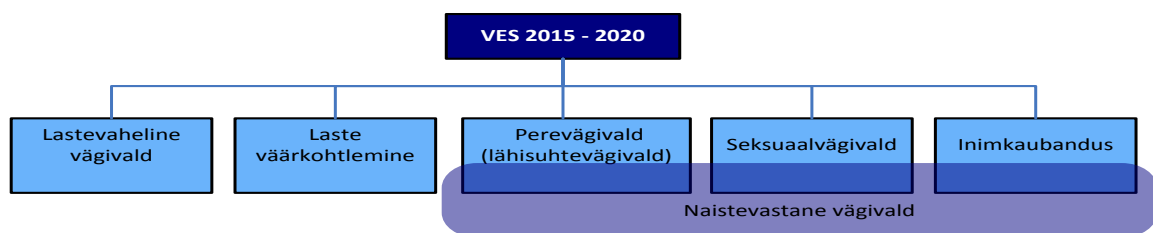
Tallinn 2015

Sisukord

Sissejuhatus	2
Mõisted	3
Kuhu soovime aastaks 2020 jõuda: strateegia visioon ja eesmärgid.....	5
Alaeesmärgid.....	6
Olukorra ülevaade.....	8
Vägivalla üldine levik.....	8
Elanike ja spetsialistide hoiakud.....	11
Ohvrite abistamine	12
Vägivallaohvri kohtlemine kriminaalmenetluses	14
Vägivalla toimepanijate kohtlemine	15
Kuidas muutuse saavutame: alaeesmärkide saavutamise viisid	16
1. alaeesmärk: inimeste oskused vägivallast hoiduda, vägivalda ära tunda ja sekkuda on paranenud.....	16
2. alaeesmärk: vägivallaohvrite vajadustest lähtuv kaitse ja tugi on paremini tagatud	18
3. alaeesmärk: vägivallajuhtumite menetlemine on ohvrisõbralikum.....	19
4. alaeesmärk: vägivalla toimepanijate kohtlemise viisid on mõjusamad ja nende retsidiivsus on vähenenud	20
Kuidas teame, et strateegia töötab: täitmine ja hindamine.....	22
Lisa 1. Strateegia koostamisel osalenud partnerid	24
Lisa 2. Seosed teiste valdkondlike arengukavade ja läbivate teemadega	25
Arengukavad.....	25
Seosed läbivate teemadega	26

Sissejuhatus

1. Vägivald on inimõigusi kahjustav probleem, mis piirab inimeste õigust elule, vabadusele, turvalisusele, väärikusele, vaimsele ja füüsilisele puutumatusse ning mittediskrimineerimisele. Vägivald põhjustab suuri kannatusi ohvrile ja tema lähedastele ning tekitab kahju ühiskonnale (ravikulud, töövõime vähenemine, inimeste elukvaliteedi langus jne). Uuringud näitavad, et vägivald kipub korduma ja vägivallaringist on keeruline välja pääseda. Lapsed, kes satuvad vägivalla ohvriks või selle pealtnägijaks, puutuvad suurema tõenäosusega vägivallaga kokku ka täiskasvanueas – kas ohvri või vägivalla toimepanijana.
2. Käesolev strateegia on aastatel 2010–2014 kehtinud vägivalla vähendamise arengukava¹ jätk. Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015–2020 tegeleb isikutevahelise vägivallaga² ega käsitle enese vastu suunatud³ ega kollektiivset vägivaldat⁴. Strateegia hõlmab lastevahelist vägivaldat, laste väärkohtlemist, perevägivaldat (lähisuhtevägivaldat), seksuaalvägivaldat, inimkaubandust. Vägivalla ohvriks võivad sattuda inimesed sotsiaalsest ja kultuurilisest taustast, vanusest ja soost hoolimata. Vägivalla levik ja tagajärjed erinevad vägivalla liigi ja soo järgi. Näiteks registreeritud perevägivallakuritegude puhul on suur osa ohvritest naised – iga kaheksas ohver kümnest. Perevägivalla, seksuaalvägivalla ja inimkaubanduse puhul on naistele osaks saanud vägivald sageli raskem ja tagajärjed rängemad. Seetõttu on oluline pöörata vägivalla ennetamise strateegias tähelepanu naistevastasele vägivallale.

Joonis 1. Vägivalla ennetamise strateegias käsitletavat teemad

3. Edaspidi tuleb olla valmis keskenduma ka teemadele, mida pole veel ühiskonnas piisavalt teadvustatud: vägivald puuetega inimeste, etniliste, rassiliste ja religioossete vähemusrühmade liikmete vastu (nt vaenuriteod⁵, sundabielud, suguelundite sandistamine, nn aumõrvad), seksuaal- ja soovähemuste⁶ vastu.
4. Vägivalla ennetamise strateegias käsitletakse vägivallaennetust laiemas tähenduses kolmel ennetustasandil: universaalne ennetus, ohvrite kaitse ja vägivalla tagajärgedega tegelemine. Esiteks tegeldakse strateegias üldsusele mõeldud teavitustöö ja inimeste harimisega, teiseks keskendutakse ohvriks langemise või süüteo toimepanemise riskiga inimestele ja kolmandaks tegeldakse strateegia kaudu vägivalla tagajärgedega, pakkudes ohvritele tugimeetmeid ja

¹ Vabariigi Valitsuse 01.04.2010. a korraldusega nr 117 heaks kiidetud vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010–2014.

² S.o vägivald, mida on põhjustanud teine isik või väike rühm.

³ S.o vägivald, mille käigus inimene kahjustab ennast.

⁴ S.o vägivald, mille on esile kutsunud suuremad inimrühmad, nt riik, organiseeritud poliitiline rühm, militaarne rühm või terroristlikud organisatsioonid.

⁵ Vaenuritegudena käsitletakse tegusid, mis on toime pandud eelarvamuse ajendil. Vaenuritegu ei ole eraldi kuriteoliik; see võib olla ähvardamine, varavastane tegu, füüsiline rünnak või mistahes muu kuritegu; vaenuritegu teistest kuritegudest just eelarvamuslik motiiv.

⁶ Soovähemuste all peetakse silmas inimesi, kelle sooidentiteet ei ole kooskõlas nende bioloogilise sooga (nt mees tunneb end naisena või naine mehena).

vägivalla toimepanijatele sekkumist. Strateegia lahendussuunad lähtuvad Maailma Terviseorganisatsiooni käsitlusest, et vägivalla riskitegurid on ühiskondlikud (nt vägivalda soosivad normid, sooline ebavõrdsus), kogukondlikud (nt puudulikud ohvrite abistamise teenused) ning seotud suhetega (nt perekonfliktid, kehvad vanemlikud oskused) ja isikuga (nt lapsena väärkoheldud, psüühika- ja käitumishäired, sõltuvusprobleemid).

5. Vägivalla ennetamise strateegia valmis justiitsministeeriumi eestvedamisel mitme ministeeriumi, valdkonna ekspertide ja teiste osaliste koostöös (vt lisa 1) ning põhjalike arutelude tulemusel.

Mõisted

6. **Vägivald** on inimese tahtlik käitumine, millega ähvardatakse, püütakse teha või tehakse kahju teise inimese tervisele, mis võib põhjustada vigastusi, surma, psühholoogilist kahju, arenguhäireid jm negatiivseid tagajärgi.⁷
7. **Naistevastane vägivald** tähendab kõiki soolise vägivalla tegusid, mille tulemusena tekitatakse või võidakse tekitada naisele füüsilisi, seksuaalseid, psühholoogilisi või majanduslikke kahjusid või kannatusi, sh selliste tegudega ähvardamist, sundi või omavolilist vabadusest ilmajätmist olenemata sellest, kas see juhtub avalikult või eraelus.⁸ Mõnikord kasutatakse naistevastasest vägivallast rääkides ka terminit sooline vägivald. **Sooline vägivald** on suunatud isiku vastu tema soo, soolise identiteedi või soolise väljendumise tõttu või mõjutab ebaproportsionaalselt teatud soost isikuid. Selle tulemusel võib ohver kannatada füüsilist, seksuaalset, emotsionaalset, psühholoogilist või majanduslikku kahju.⁹ Sooline vägivald peegeldab ja kinnistab meeste ja naiste ebavõrdsust ning hõlmab lähisuhete vägivalda, seksuaalvägivalda, inimkaubandust, orjust ja mitmesuguseid kahjulikke tavasid, nagu sundabielud, naiste suguelundite moonutamine ja nn aukuriteod.¹⁰
8. **Perevägivald** (ka lähisuhtevägivald) hõlmab kõiki füüsilise, seksuaalse, psühholoogilise või majandusliku vägivalla tegusid, mis toimuvad perekonnas, kodus või praeguste või endiste abikaasade või partnerite vahel hoolimata sellest, kas toimepanija elab või on elanud ohvriga ühel elamispinnal.¹¹
9. **Paarisuhtevägivald** on praeguse või endise partneri toime pandud käitumine, mis sisaldab psühholoogilist agressiooni, kontrollivat käitumist, füüsilist kuritarvitamist või seksuaalset sundust ning tekitab kannatanule psühholoogilisi ja füüsilisi kahjustusi. Paarisuhtevägivald võib toimuda nii heteroseksuaalsetes kui ka samasoolistes paardes. **Situatsiooniline paarisuhtevägivald** on ekspressiivne, see võib tekkida ootamatu reaktsioonina emotsionaalse pingeseisundi või lahendamata konflikti korral. Vägivallategu võivad ajendada viha, frustratsioon, katse püüda partneri tähelepanu või olukorda kontrollida. **Süsteemse paarisuhtevägivald** (instrumentaalse vägivalla, paarisuhte terrori) aluseks on vajadus kehtestada võim ja kontroll. Vägivald on kontrolli ja võimu rakendamise instrument.

⁷ WHO (2002). World Report on Violence and Health.

⁸ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivald ennetamise ja tõkestamise konventsioon.

⁹ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK.

¹⁰ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL, 25. oktoober 2012, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK.

¹¹ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivald ennetamise ja tõkestamise konventsioon.

Paarisuhtes on instrumentaalne vägivald harva vastastikune ja see võib aja jooksul eskaleeruda, põhjustades ohvrile hirmu, depressiooniilminguid ja vigastusi.¹²

10. **Seksuaalvägivald** on igasugune tahtevastane seksuaalvahekord või seksuaalvahekorda astumise katse, soovimatud seksuaalse alatooniga märkused või lähenemiskatsed või muul moel isiku seksuaalsuse vastu sunni abil ja ükskõik millises kohas (kodus, tööl või mujal) toime pandud teod, olenemata teo toimepanija ja ohvri suhtest.¹³
11. **Inimkaubandusega** on tegu, kui inimene sunnitakse töötama tavapäratutel tingimustel, tegelema prostitutsiooniga, kerjama, panema toime kuritegu või täitma muud vastumeelset kohustust, samuti inimese sellises olukorras hoidmise eest, kui tegu on toime pandud vabaduse võtmise, vägivalda, pettuse, kahju tekitamisega ähvardamise, teisest isikust sõltuvuse, abitu seisundi või haavatava seisundi ärakasutamisega.¹⁴
12. **Lastevaheline vägivald** hõlmab mitmesuguses vormis kiusamiskäitumist ning muud otsest ja kaudset vägivalda koolis, avalikus- ja küberruumis ning kodus keskkonnas.
13. **Laste väärkohtlemine** on lapse füüsilist ja psüühilist heaolu alandav käitumine, mis seab ohtu tema eakohase arengu ja tervisliku seisundi. Emotsionaalse väärkohtlemisega tekitatakse pingeseisund, mis võib põhjustada lapse emotsionaalsele arengule raskeid või pöördumatuid kahjustusi. Füüsiline väärkohtlemine on tahtlik füüsilise jõu kasutamine, mis võib põhjustada lapsele kergemaid, raskemaid või eluohtlikke füüsilisi ja psühholoogilisi kahjustusi. Seksuaalne väärkohtlemine on võimu, seksuaalsete või muude vajaduste rahuldamise eesmärgil toime pandud seksuaalse sisuga kontaktne või mittekontaktne tegevus täiskasvanu või teise lapse poolt, kes vanuse või arengutaseme tõttu on lapsega vastutus-, usaldus- või võimusuhtes. Lapse hooletussejätmine on vanema, vanema elukaaslase, vanavanema jm lähisugulase või seadusliku hooldaja kohustuste mittetäitmine lapse füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse arengu eest hoolitsemisel, see võib kahjustada lapse eakohast arengut ning vaimset ja füüsilist tervist. Last kahjustab ka teiste pereliikmete vahelise vägivalda nägemine ja kuulmine.¹⁵

¹² Soo, K. (2010). Paarisuhtevägivald Eestis – levik ja tagajärjed. Lõppraport.

¹³ WHO (2010). Preventing Intimate Partner And Sexual Violence Against Women. Taking Action And Generating Evidence.

¹⁴ Karistusseadustiku § 133.

¹⁵ Linno, M., Soo, K. Strömpl, J. (2011) Juhendmaterjal perevägivalda vähendamiseks ja ennetamiseks.

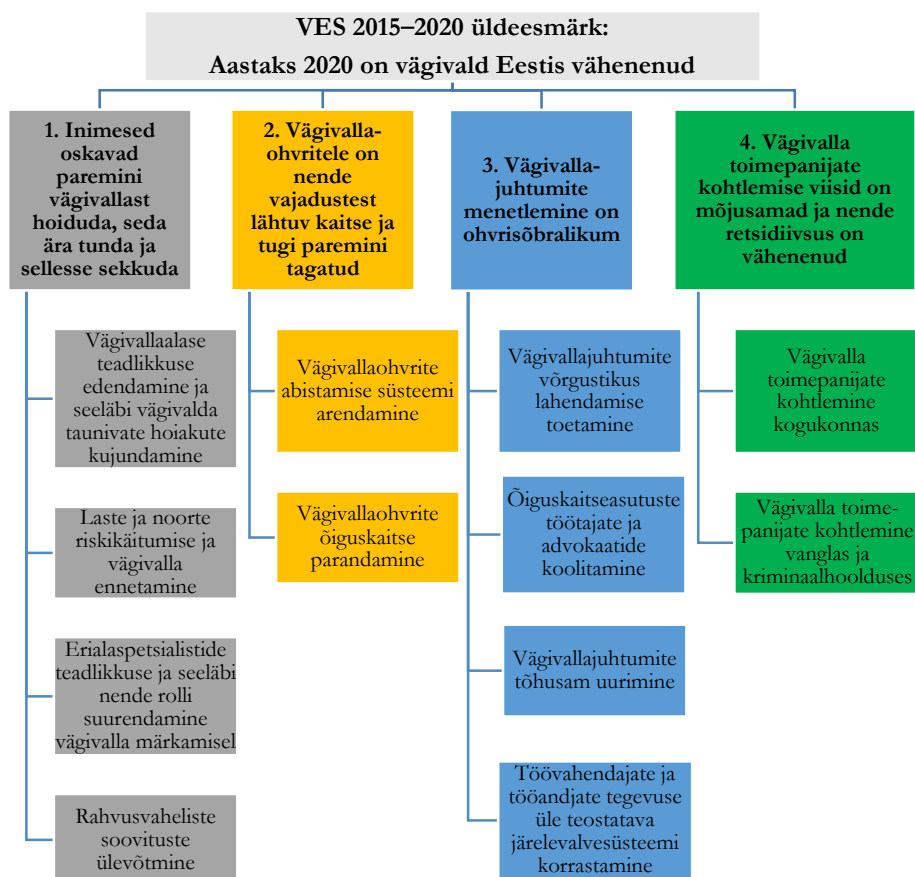
Kuhu soovime aastaks 2020 jõuda: strateegia visioon ja eesmärgid

14. **Vägivalla ennetamise strateegia visioon 2020:** Eesti ühiskonnas ei sallita vägivalda. Vägivalda märgatakse ja sellesse sekkutakse. Vägivalla ohvrid on kaitstud ja saavad abi. Edasise vägivalla ärahoidmiseks tegeldakse tõhusalt vägivalla toimepanijatega ning vägivalla ennetamisega laste ja noorte seas.

15. **Strateegia üldeesmärk:** aastaks 2020 on vägivald Eestis vähenenud. Selle täitmist hinnatakse vägivalla ohvriks langemise taseme kaudu, lähtudes uuringutest ja statistikast.

Üldeesmärgi mõõtnäitajad	Algtase	Sihttase 2018	Sihttase 2020	Allikas; mõõtmise sagedus
Aasta jooksul vägivalla ohvriks langenud inimeste osakaal ¹⁶	2,3% (2014)	≤ 1,9%	≤ 1,4%	Justiitsministeeriumi ohvri-uuring: igal aastal ¹⁷
Vägivaldse ründe tagajärjel hukkunuid	40 (2014)	< 35	< 25	Surma põhjuste register: igal aastal
Perevägivalla tõttu hukkunuid	10 (2014)	< 8	< 5	Kriminaalstatistika: igal aastal
Seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud laste osakaal	Selgub 2015	Selgub 2015	Selgub 2015	Laste seksuaalse väärkohtlemise leviku uuring: 2015, 2020.
Koolikiusamise ohvriks langenud laste osakaal	22% (2014)	< 20%	< 18%	Laste hälbiva käitumise uuring (ISRD-4): 2019 ¹⁸

16. Strateegia üldeesmärgi saavutamiseks on seatud neli alaeesmärki.

¹⁶ S.o nende inimeste osakaal, keda on aasta jooksul avalikus kohas, kodus või mujal rünnatud nii, et nad on saanud haiget.

¹⁷ Vägivalla ohvriks langemist hinnatakse ka statistikaameti kavandatavas ohvri-uuringus.

¹⁸ Koolikiusamise ohvriks langemist hinnatakse politsei- ja piirivalveameti igal aastal läbi viidavas riskikäitumise teadlikkuse uuringus ja iga nelja aasta tagant läbi viidavas rahvusvahelises kooliõpilaste tervisekäitumise uuringus HBSC.

Alaeesmärgid

17. **Alaeesmärk 1:** inimesed oskavad paremini vägivallast hoiduda, seda ära tunda ja sellesse sekkuda.

Vägivallatolerantsi hinnatakse selle kaudu, kuidas inimesed suhtuvad lapse füüsilisse karistamisse, elukaaslase füüsilisse korrarekutsumisse, peretülidesse sekkumisse ja ohvri süüdistamisse.

Alaeesmärgi 1 mõõtnäitajad	Algtase	Sihttase 2018	Sihttase 2020	Allikas ¹⁹ ; mõõtmise sagedus
Lapse füüsilist karistamist mõnikord paratamatuks pidavate inimeste osakaal	28% (2013)	< 25%	< 22%	Soolise võrdõiguslikkuse monitooring: 2016, 2020
Vägivallateo toime pannud laste osakaal	12% (2014)	< 10%	< 8%	Laste hälbiva käitumise uuring (ISRD-4): 2019
Abikaasa või elukaaslase füüsilist korrarekutsumist mõnikord paratamatuks pidavate inimeste osakaal	10% (2013)	< 8%	< 6%	Soolise võrdõiguslikkuse monitooring: 2016, 2020
Nende inimeste osakaal, kes pooldavad vägivaldse peretüli lõpetamiseks pealtnägijate või -kuuljate sekkumist	77% (2013)	> 80%	> 85%	Soolise võrdõiguslikkuse monitooring: 2016, 2020
Nende inimeste osakaal, kes nõustuvad, et perevägivalda ohver on osaliselt ise juhtunud süüdi	54% (2014)	< 50%	< 45%	Eesti inimeste teadlikkuse uuring soopõhise vägivalda ja inimkaubanduse valdkonnas: 2016; justiitsministeeriumi ohvriuurung: 2018, 2020
Nende inimeste osakaal, kes nõustuvad, et naised põhjustavad ise oma riietusega vägistamise ohvriks langemist	47% (2014)	< 40%	< 35%	Eesti inimeste teadlikkuse uuring soopõhise vägivalda ja inimkaubanduse valdkonnas: 2016; justiitsministeeriumi ohvriuurung: 2018, 2020

18. **Alaeesmärk 2:** vägivaldaohvrite vajadustest lähtuv kaitse ja tugi on paremini tagatud.

Vägivaldaohvrite abistamist hinnatakse selle põhjal, kui palju isikuid on saanud ohvritele mõeldud tugi- ja kaitsemeetmeid, kui hästi teatakse ohvrite abistamise võimalusi ja missugune on teenuseid saanud ohvrite tagasiside.

Alaeesmärgi 2 mõõtnäitajad	Algtase	Sihttase 2018	Sihttase 2020	Allikas; mõõtmise sagedus
Ohvriabi poole pöördunud vägivalda ohvrite osakaal	Selgub 2016	Selgub 2016	Selgub 2016	Ohvrite kohtlemise uuring ²⁰ : 2016, 2020
Ohvriabist teadlike naiste osakaal	67% (2014) ²¹	> 75%	> 80%	Justiitsministeeriumi ohvriuurung: 2018, 2020
Vägivaldaohvri kaitseks määratud ajutiste lähenemis-keeldude arv	15 (2013)	> 20	> 25	Kriminaalstatistika: igal aastal
Vägivaldaohvrite rahulolu kuriteoohvrite teenustega	Selgub 2016	Selgub 2016	Selgub 2016	Rahulolu mõõtmise süsteem töötatakse välja 2016

¹⁹ Alaeesmärgi 1 mõõtnäitajate kohta saab lisainfot ka järgmistest uuringutest: politsei- ja piirivalveamet viib igal aastal läbi riskikäitumise teadlikkuse uuringu, milles hinnatakse vanemate hoiakuid laste füüsilisse karistamisse, hoiakuid elukaaslase suhtes vägivalda kasutamisse ja hoiakuid vägivaldsesse situatsiooni (mees peksab naist või naine meest) sekkumisse; sotsiaalministeerium viib iga nelja aasta tagant läbi laste õiguste ja vanemluse monitooringu, kus hinnatakse vanemate hoiakuid laste füüsilisse karistamisse.

²⁰ Ohvriabisse pöördunud vägivaldaohvrite osakaal selgub ka statistikaameti kavandatava ohvrite uuringu raames.

²¹ FRA (2014). Violence against women: an EU-wide survey – Main results. Annex IV.

Naiste tugikeskustes tagatud voodikohtade arv	134 (2013)	140	140	Tugikeskuste statistika: igal aastal
---	---------------	-----	-----	--------------------------------------

19. Alaeasmärk 3: vägivaldajuhtumite menetlemine on ohvrisõbralikum.

Vägivaldajuhtumite menetlemist hinnatakse selle järgi, kui rahul on menetlusega vägivaldaohvrid ja kui kaua menetlus kestis ning mil määral järgiti ELi ohvrite direktiivis²² menetlusele seatud nõudeid.

Alaeasmärgi 3 mõõtnäitajad	Algtase	Sihttase 2018	Sihttase 2020	Allikas; mõõtmise sagedus
Vägivaldaohvrite rahulolu menetluse protsessiga	Selgub 2016	Selgub 2016	Selgub 2016	Ohvrite kohtlemise uuring (2016; 2020)
Lapsohvritega vägivaldakuuritud kohtueelse menetluse kestus	4,2 kuud (2013)	< 3 kuud	< 2,8 kuud	Kriminaalstatistika: 2016, 2018, 2020
Perevägivaldajuhtumite kohtueelse menetluse kestus	4,7 kuud (2013)	< 4,2 kuud	< 4 kuud	Kriminaalstatistika: 2016, 2018, 2020

20. Alaeasmärk 4: vägivalda toimepanijate kohtlemise viisid on mõjusamad ja nende retsidiivsus vähenenud.

Vägivaldakuuritud toimepanijate kohtlemise edukust hinnatakse retsidiivsusnäitajate²³ alusel.

Alaeasmärgi 4 mõõtnäitajad	Algtase	Sihttase 2018	Sihttase 2020	Allikas; mõõtmise sagedus
Laste arv erikoolis ja vanglas	89 (2013)	75	60	EHIS; kriminaalstatistika: igal aastal
Vanglast vabanenud alaealiste (kahe aasta) retsidiivsusmäär	68% (2010)	< 65%	< 60%	Retsidiivsususe analüüs: 2018, 2020
Vanglast vabanenud vägivaldakuuritud toimepanijate (kahe aasta) retsidiivsusmäär	60% (2010)	< 57%	< 55%	Retsidiivsususe analüüs: 2018, 2020

21. Vägivalda ennetamisel lähtutakse alljärgnevatest põhimõtetest.

- Vägivald on mitmetahuline probleem, mille ennetamine eeldab eri valdkondade ja asutuste aktiivset koostööd: haridus-, sotsiaal-, tervishoiu- ja õiguskaitsevaldkonna spetsialistid riigiasutustes, omavalitsustes ja vabariiklikes asutustes peavad tegema senisest tihedamat koostööd. Koostöö peab olema regulaarne ja tulemuslik. On tähtis, et kõik osalised võtavad vastutuse endale seatud ülesannete eest.
- Oluline on kujundada vägivaldaga kokku puutuvate spetsialistide ühine arusaam vägivalda olemusest, selle riskiteguritest ja mõjust, aga ka ennetamise olulisusest. Samuti on tähtis õiguskaitseasutuste, ohvrite abistamise süsteemi, omavalitsuste, tervishoiu- ja haridusasutuste ning vabariiklikes asutuste spetsialistide professionaalsus vägivalda ennetamisel, ohvrite toetamisel, vägivalda toimepanijate kohtlemisel ja vägivaldajuhtumite menetlemisel.
- Sama oluline on ühiskonnaliikmete vastutus vägivalda ennetamisel. Lapsevanemad peavad looma lastele turvalise ja vägivaldavaba kasvukeskkonna. Sõbrad-tuttavad peavad hea seisma lähedaste turvalisuse eest. Naabrid peavad üksteist toetama. Ühiskondlikes asutustes, näiteks koolides, hoolekandetasutustes, vanglates, tuleb tagada kõigi inimeste

²² Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 25.10.2012.a direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK.

²³ Retsidiivsususe indikaator on isiku kahtlustatavana ülekuulamine pärast vanglast vabanemist.

turvalisus ja vägivaldavaba keskkond. Ühiskonnas peavad tõusma au sisse vägivalda taunivad hoiakud.

- Kõikide strateegia tegevuste puhul on oluline ohvrikeskne lähenemine. See eeldab ohvri käitumise ja valikute põhjuste mõistmist, ohvrit toetavat suhtumist ning ohvrile kiire ja mitmekülgse abi pakkumist, et vältida teisest ohvristumist ja diskrimineerimist. Ohvritele mõeldud tugi- ja kaitsemeetmed peavad lähtuma ohvri vajadustest ja keskenduma ohvri turvalisusele, arvestades vägivalda soolise aspektiga.
- Teenused tuleb kujundada nii, et ohvriteni jõuaks neile sobilik tugi. Esmajärjekorras tuleb lähtuda sellest, et ohver ei pea ise sobivaid teenuseid otsima, vaid spetsialistid oskavad teda õigete teenusteni juhtida. Samuti tuleb teenused kujundada mobiilseks, et need oleksid kättesaadavad ka äärealadel.
- Ennetustegevuse, ohvrite abistamise ja vägivaldasejatega tehtava töö siht peab olema süsteemne terviklahendus. Katkendlik, järjepidevusetu süsteem ei suuda pakkuda ohvritele piisavat kaitset ja abi ega tegelda vägivalda toimepanijatega.
- Vägivalla ohvreid ja toimepanijaid ei diskrimineerita²⁴ nende tegeliku või arvatava kodakondsuse, rahvuse, rassi, välimuse, tervises seisundi, puude, vanuse, soo, keele, päritolu, etnilise kuuluvuse, usutunnistuse, veendumuste, seksuaalse sättumuse, sooidentiteedi või varalise või sotsiaalse seisundi tõttu.
- Inimestele, kes soovivad või vajavad abi, et oma vägivaldakahtumist muuta, tuleb luua selleks võimalused.
- Vägivalla ennetamisel tuleb eelistada tõenduspõhiseid programme ja tulemusi andnud tegevusi. Uusi sekkumisi kavandades ja nende mõju hinnates peab tuginema uuringutulemustele; tuleb soodustada rahvusvahelist koostööd, et tagada vägivaldaprobleemide võrdlev pilt. Vägivallaga seotud näitajate kohta tuleb koguda soopõhist statistikat.
- Tegevusi kavandades peab pidevalt tähelepanu pöörama muukeelsetele inimestele. Kõikide tegevuste puhul peab info või teenus jõudma muukeelsete inimesteni ja vajaduse korral tuleb tagada lisateenused.
- Soolise võrdõiguslikkuse edendamine on oluline osa vägivaldaennetusest. Ebavõrdsust vähendades on võimalik ennetada vägivalda ja vähendada sellest tulenevaid kahjusid. Sooline võrdõiguslikkus puudutab nii mehi kui ka naisi, mistõttu tuleb vägivalda ennetavad ja vähendavad meetmed keskendada neile mõlemale, et muuta stereotüüpset suhtumist, käitumist ja soorolle nii kodus, tööl, koolis kui ka avalikus ruumis.

Olukorra ülevaade

Vägivalda üldine levik

22. Suur osa vägivaldast on varjatud ega jõua politsei ega teiste asutuste vaatevälja; seetõttu jääb enamik vägivaldaohvreid õiguskaitse-süsteemist ja tugiteenustest eemale. Näiteks 2014. aasta ohvri-uuringu andmetel ei saanud politsei teada ligi 60% vägivaldajuhtumitest. Euroopa Põhiõiguste Ameti (edaspidi FRA) 2014. a uuringu²⁵ andmetel teatas viimase tõsisema füüsilise

²⁴ Positiivseid erimeetmeid, mida on vaja soolise vägivalda ennetamiseks ja naiste soolise vägivalda eest kaitsmiseks, ei peeta Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda tõkestamise konventsiooni (artikkel 4) kohaselt diskrimineerimiseks.

²⁵ FRA (2014). Violence against women: an EU-wide survey – Results at a glance.

ja/või seksuaalvägivalla juhtumist politseile vaid kümnendik naistest; tervishoiuasutuste poole pöördus mõnevõrra rohkem ohvrid (25%), varjupaikadesse jõudis vähem kui 1% ohvritest. Põhjuseid, miks vägivallast ei teatata, on terve hulk, alates inimeste napist õigus-teadlikkusest, isiklikest ja kultuurilistest tõekspidamistest kuni usaldamatuseni politsei ja teise õiguskaitseasutuste vastu.²⁶

23. Raskete vägivallakuritegude – tapmiste ja mõrvade – arv on Eestis viimase kümne aastaga vähenenud enam kui kaks korda (2004: 127; 2014: 55) ja langenud uue iseseisvusaja madalaimale tasemele. Ometi on Eesti üks kõrgeima vägivallatasemega riike Euroopas.²⁷ Kui Eurostati 2007.–2010. aasta andmetel oli Euroopa Liidu riikides 100 000 inimese kohta keskmiselt 1,4 tapmist ja mõrva, siis Eestis 5,9 – see on halvemusel teine näitaja. Viimasel kümnel aastal on Eestis vägivaldse ründe tõttu hukkunud mehi keskmiselt kaks kuni kolm korda rohkem kui naisi.²⁸ Enamik tapmisi toimub tuttavate ja pereliikmete seas.²⁹ 2013. aastal registreeriti 20 lähisuhetes toime pandud tapmist-mõrva³⁰, elukaaslase poolt tapeti 15 naist³¹ 2014. aastal registreeriti 10 lähisuhetes toime pandud tapmist-mõrva, võrreldes eelmiste aastatega on perevägivallaga seotud tapmiste osakaal vähenenud.³²
24. Vägivalla tõttu elu kaotanute arv, mis viimase kümne aastaga on samuti märkimisväärselt vähenenud (2004: 109; 2014: 40), peegeldab vägivalla tagajärgede kõige raskemat osa. Vägivald põhjustab vigastusi, mis vajavad sageli tervishoiuasutuste sekkumist. Näiteks satub igal aastal üle 4000 inimese vägivallast tingitud trauma tõttu kiirabisse – see on ligi viiendik kõikidest kiirabisse sattumise juhtumitest.³³ Vägivalla tõttu vajab 2013. aastal arstiabi 6545 inimest, kelle ravikulu oli veidi üle 910 000 euro.³⁴ FRA 2014. a uuring³⁵ viitas vägivalla pikaajalistele psühholoogilistele tagajärgedele: partneri toimepandud vägivallajuhtumi tagajärgedena nimetas 42% naistest suhteprobleeme, 35% depressiooni, kolmandik ärevust, enesekindluse kadu ja haavatavustunnet.
25. Viiendik Eesti 15–74aastastest naistest koges viimase 12 kuu jooksul partneri füüsilist või seksuaalset vägivalda, see sarnaneb Euroopa keskmise näitajaga (22%). Eesti naised on märgatavalt rohkem kokku puutunud partneri vaimse vägivallaga (Eestis 50%, ELi keskmine 43%).³⁶ Peagu iga kolmas eestimaalane tunneb oma pere- ja sõprade ringist mõnd naist, kes on olnud mistahes liiki perevägivalla ohver.³⁷ Perevägivallakuritegude arv on viimastel aastatel näidanud pidevat kasvutrendi (kasv pidurdus 2014. aastal), see viitab inimeste teadlikkuse ja politsei teavitamise paranemisele. 2014. aastal registreeritud perevägivallajuhtumite puhul oli vägivallatsejatest 88% mehed ja ohvritest 82% naised. Vähemalt iga viienda juhtumi puhul oli vägivalla pealtnägijaks või kannatanuks laps.³⁸
26. Lapsed satuvad enne teismeiga sagedamini peresisese, noorukieas aga eakaaslaste ja võõraste väärkohtlemise ohvriks. FRA andmetel³⁹ on lapsepõlves (kuni 15. eluaastani) kogunud

²⁶ Kuriteoohvrite uuring, 2009. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika uuringud nr 14, 2010.

²⁷ Salla, J. (2014). Vägivallakuritegevus. Kogumik „Kuritegevus Eestis 2013“.

²⁸ Surma põhjuste registri andmed aastate 2003–2013 kohta.

²⁹ Salla, J., Ceccato, V., Ahven, A. (2011). Homicide in Estonia. Handbook of European Homicide Research. 2012, lk 421–435.

³⁰ Surva, L. (2014). Perevägivald. Kogumik „Kuritegevus Eestis 2013“. Kriminaalpoliitika uuringud. Tallinn

³¹ Politsei- ja Piirivalveamet 2013. aasta andmed.

³² Surva, L. (2015). Perevägivald. Kogumik „Kuritegevus Eestis 2014“. Kriminaalpoliitika uuringud. Tallinn.

³³ Terviseamet (2013). Kiirabi 2013. aasta aruandlus.

³⁴ Riigikantselei (2014). Vigastuste ja vigastussurmade ennetamise poliitika koordineerimise rakkerühma aruanne.

³⁵ FRA (2014). Violence against women: an EU-wide survey – Results at a glance.

³⁶ FRA (2014). Violence against women: an EU-wide survey – Results at a glance.

³⁷ Kriminaalpoliitika arvudes: võrdlusi statistikast ja uuringutest. Justiitsministeerium, 2013.

³⁸ Surva, L. (2015). Perevägivald. Kogumik „Kuritegevus Eestis 2014“. Kriminaalpoliitika uuringud. Tallinn.

³⁹ FRA (2014). Violence against women: an EU-wide survey – Results at a glance.

füüsilist vägivalda veidi üle 40% ja seksuaalvägivalda 10% Eestis 15–74aastastest naistest. Eesti meeste terviseuuringu andmetel on 16–55aastastest meestest kogenud lapsepõlves (kuni 18. eluaastani) füüsilist vägivalda veidi enam kui pooled (55%) ja seksuaalvägivalda 3%.⁴⁰ 2014. aastal registreeriti laste vastu toime pandud 142 kontaktset seksuaalkuritegu, neist ligi 90% juhtudel oli ohvriks tüdruk, ja 125 mittekontaktset seksuaalkuritegu, millest enamus pandi toime e-vahendite abil.

27. Lapsed panevad vägivalda toime peamiselt eakaaslaste vastu, see seisneb enamasti kakluses, koolikiusamises, külmrelva kaasaskandmises ning esineb laste elustiili tõttu sagedamini koolis ja seoses vaba aja veetmisega. Laste hälbiva käitumise 2014. aasta uuringu andmetel⁴¹ on 12% 7.–9. klasside õpilastest pannud elu jooksul toime vägivallateo. 2012. aasta uuringu andmetel osales eelmise aasta jooksul vähemalt korra kaklustes veidi alla kolmandiku 11-, 13- ja 15aastastest lastest, sagedamini lapsed, kel on kehvemad sotsiaalsed oskused ja rohkem lahkkelisid nii vanemate kui sõpradega.⁴² Peagu iga viies 7.–9. klassi õpilane oli eelmisel aastal sattunud koolikiusamise ohvriks; kiusamissuhted kanduvad edasi ka küberruumi: küberkiusamise ohvriks on sattunud 16% 7.–9. klassi lastest. 6% lastest tunnistas, et teda on viimasel aastal vägivallaga ähvardatud või on seda tema vastu tarvitatud tema usutunnistuse, keele, nahavärvuse, sotsiaalse seisundi vms tõttu (vihakuritegu).⁴³ 2014. aastal toimus Eestis esimene koolitulistamine, mille tagajärjel hukkus õpetaja.
28. Inimkaubanduse kuriteod on seni tähendanud valdavalt naiste seksuaalset ekspluateerimist. 2014. aastal registreeriti 28 inimkaubanduse kuritegu, võrreldes varasemaga on lisandunud ka sunniviisilise töö juhtumid ja sunnitud kuriteod (vargused ja narkokaubandus). HEUNI uuringu andmetel⁴⁴ esineb Eestis inimkaubandust ka tööalase ekspluateerimise eesmärgil; inimesed on sellega kokku puutunud, kuid sunnitöö juhtumid kriminaalstatistikas veel ei kajastu. Kui pöörata tööalasele ekspluateerimisele suuremat tähelepanu, on võimalik ennetada nt välismaale tööle siirdujate sattumist inimkaubanduse ohvriks.
29. Ekspertide hinnangul ei põhjusta alkoholi liigtarbimine vältimatult vägivaldset käitumist, kuid see on üks riskitegureid.⁴⁵ Maailma Terviseorganisatsioon on kinnitanud, et alkohol mõjutab inimese kognitiivseid ja füüsilisi funktsioone, vähendades enesekontrolli ja suurendades seeläbi vägivalla ohvriks sattumise või toimepanemise riski.⁴⁶ Politsei vaatevälja sattunud vägivallajuhtumite puhul on sageli üks osaline või mõlemad tarvitanud alkoholi.⁴⁷ Eesti uuringud näitavad, et teismeeas on seksuaalvägivalla juhtumid toimunud sageli alkoholi tarvitamise järel. Samas ei anna uuringud alust väita, et joomine on vägivalla põhjustaja.⁴⁸

⁴⁰ RAKE (2015). Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring: tervis, haridus, tööhõive, ränne ja perelooime Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring: tervis, haridus, tööhõive, ränne ja perelooime. Vahearuanne. *Avaldamata*

⁴¹ Markina, A., Žarkovski, B. (2014), Laste hälbiva käitumise uuring.

⁴² TAI (2012). Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: 15–16aastaste õpilaste legaalsete ja illegaalsete narkootikumide kasutamine Eestis.

⁴³ Markina, A., Žarkovski, B. (2014), Laste hälbiva käitumise uuring.

⁴⁴ HEUNI ja Tartu Ülikool (2014). Tööjõumigratsiooni varjatud pool: Eesti inimeste tööalaseärakasutamise kogemused välismaal.

⁴⁵ Peter D. Donnelly, Catherine L. Ward. Oxford Textbook of Violence Prevention: Epidemiology, Evidence, and Policy, lk 241.

⁴⁶ WHO (2014). European facts and the Global status report on violence prevention 2014.

⁴⁷ PPA ülevaated; 2014. a statistika tutvustus.

⁴⁸ RAKE (2015). Noortele suunatud lähisuhtevägivalda ennetavate tõendus- või teadmispõhiste programmide võrdlev uuring.

30. Viimase viie aasta jooksul on saadud vägivalla levikust ja olemusest märksa parem ülevaade.⁴⁹ Tänu sellele on hõlpsam töötada välja probleemide lahendamise meetmeid. Samas puudub täpsem ülevaade laste seksuaalse ja muu füüsilise väärkohtlemise levikust ning eakate ja puuetega inimeste vastu toimepandud vägivallast; vähe on uuritud vajadust ohvreid aitavate uute eriteenuste järele; napib uuringuid, mis võimaldaksid hinnata toimunud muutusi. Vägivalla ohvreid ja toimepanijaid puudutav statistika on lünklik ja pole hõlpsasti kättesaadav ega võrreldav. Infot napib kannatanute täpsemate karakteristikute kohta. Samuti puudub süsteemne juhtumipõhine ülevaade raskematest vägivallajuhtumitest.
31. Ühiskonnas on hakatud vägivallateema olulisust üha enam teadvustama ning perevägivald, lastega seotud vägivald ja inimkaubandus on seatud kuritegevusevastasteks prioriteetideks. Uue olulise teemana on esile tõstetud naistevastane vägivald, see on tinginud töökoormuse kasvu nii politseis, prokuratuuris kui ka abistavates organisatsioonides. Teema prioriteediks kuulutamiseega pole kaasnenud süsteemset muutust vägivalla ennetamisel: vähe on olnud pikaajalisi ja tõendus põhiseid ennetusprogramme, mis on keskendatud vägivaldse käitumise ennetamisele; vähe on muukeelsetele inimestele mõeldud teavitus- ja ennetustegevust ning neis pole piisavalt arvestatud vägivalla soospetsiifikat; tervishoiu- ja haridusasutusi on kaasatud vägivallaennetusse tagasihoidlikult; vägivalda taunivad hoiakud on muutunud vaid osaliselt. Et vägivald väheneks ühiskonnas tervikuna, tuleb saavutada hoiakute muutmine kõikide vägivallaliikide ja sihtrühmade seas.

Rahva ja spetsialistide hoiakud

32. Eesti inimeste suhtumine vägivalda pole veel piisavalt tauniv, vägivalda sekkumise asjus ollakse kõhklevad ja levinud on ohvrit süüdistav hoiak.
- Kuigi enamik Eesti inimesi taunib vägivalla kasutamist abikaasade ja elukaaslaste vahel, on see 10% inimeste hinnangul mõnikord paratamatu. Sallivamalt suhtub vägivalda noorim (15–24) ja vanim (65–74) vanuserühm (vastavalt 13% ja 16%); eristuvad teisest rahvusest mehed, kellest 21% peab partneri füüsilist korralekutsumist mõnikord paratamatuks. Veidi üle viiendiku (21%) inimestest leiab, et perevägivald on pere siseasi, kuhu kõrvalised isikud ei peaks sekkuma. 2013. aasta soolise võrdõiguslikkuse monitooringu andmetel on võrreldes 2009. aastaga näha positiivset muutust: vägivaldsesse peretülis sekkumist pooldavate inimeste osakaal on kasvanud 63%-lt 77%-ni.⁵⁰
 - Vägivalla süüdlastena nähakse sageli ohvreid. Selline suhtumine on levinud eelkõige naisohvrite puhul. Näiteks enam kui pooled (54%) inimesed peavad ohvrit perevägivallas osaliselt süüdlaseks ja ligi poolte (47%) arvates põhjustavad naised ise oma riietusega vägistamise ohvriks langemist. Nii pere- kui seksuaalvägivalla puhul on kannatanuid süüdistavaid inimesi rohkem vanemaaliste ja muust rahvusest isikute ning meeste hulgas.⁵¹

⁴⁹ Näiteks on uuritud laste hälbivat käitumist ja ohvrikslangemist, laste ja vanemate hoiakuid laste õiguste ja kehalise karistamise teemal, perevägivalla riske ja levikut, vanema hooldusõiguse määramisel vägivalla kogemuse arvestamist; täiskasvanute hoiakuid seksuaalvägivalda, prostitutsiooni ja tööalasesse ärakasutamisse; efektiivseid strateegiaid alaealiste alkoholi tarbimise ennetamiseks.

⁵⁰ Salla, J. (2014). Võim teise inimese keha üle: suhtumine perevägivalda ja seksioistu. Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013. Artiklite kogumik. Roosalu, T. (toim.) Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 3/2014.

⁵¹ TNS EMOR (2014). Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas. TNS Emor, sotsiaalministeerium.

- Uuringud viitavad noorte soostereotüüpsetele hoiakutele, vägivaldaga seotud vääraru- saamadele ja vägivalda aktsepteerivale käitumisele. Rohkem esineb selliseid hoiakuid noormeeste, nooremate õpilaste ja muukeelsete noorte seas.⁵²
33. Spetsialistid ei oska vägivalda märke ära tunda, see takistab ohvritele vajaliku toe pakkumist.
- Ligi 2/3 spetsialistidest (lastekaitse- ja sotsiaaltöötajad, õpetajad, õiguskaitsetöötajad jt) ei ole teatanud lapsest, kes võis olla väärkoheldud. Selle kõige sagedasem põhjus on spetsia- listi ebakindlus probleemi tõsiduse asjus (45%) või ei teata, kelle poole pöörduda (29%).⁵³
 - Samuti pole spetsialistid alati kursis eri vägivaldavormide eripäradega ja vägivalda soospet- siifikaga ega oska seetõttu vägivalda märke ära tunda ja ohvreid vajalikul määral abistada. Ähmane arusaamine perevägivaldala viitavatest märkidest pärsib spetsialistide õigeaegset ja kohast sekkumist.⁵⁴ See võib kaasa tuua korduva ohvrustumise.
 - Tervishoiutöötajate oskused perevägivalda ära tunda erinevad erialati ja on kohati nõrgad.⁵⁵
 - On põhjust arvata, et inimkaubanduse ohvreid on palju rohkem kui abi saajaid. Esmakon- taktid ei ole piisavalt teadlikud ja tundlikud, et ohvreid märgata ja esitada info sotsiaalkind- lustusametile ja politseile edasiseks menetlemiseks. On vaja suurendada menetlejate ja teiste spetsialistide teadlikkust inimkaubanduse kuritegude äratundmise asjus.

Ohvrite abistamine

34. Vägivallaohvritele mõeldud teenuseid pole arendatud integreeritult, puudub selgelt mõistetav teenuste süsteem – kes, kus ja millist teenust pakub.
- Ohvrite abistamiseks loodi kümme aastat tagasi sotsiaalkindlustusameti juurde riiklik ohvriabisüsteem. Igas maakonnas, enamasti politseiga ühes hoones, töötab vähemalt üks ohvriabitöötaja, Eestis kokku on neid 29. Nad pakuvad ohvritele esmast ohvriabiteenust, korraldavad psühholoogilise abi ja vajaduse korral riikliku kuriteohüvitise andmist. Alates 2013. aastast pakutakse ohvriabi kaudu eriteenuseid inimkaubanduse ohvritele ning ala- ealistele seksuaalkuritegude ohvritele. Seni pole riiklikus ohvriabis kasutatud võimalust kaasata ohvrite abistamiseks vabatahtlikke.
 - Naistevastase vägivalda ohvritele pakutakse teenust naiste tugikeskuste kaudu. Naiste tugikeskuste teenust korraldab 13 vabaühendusena tegutsevat keskust, kes pakuvad tasuta kompleksteenust: esmast, juhtumipõhist ja psühholoogilist nõustamist, psühhoteraapiat, juriidilist nõustamist ja vajaduse korral majutust. Lisaks on naistevastase vägivalda ohvritele ja nende lähedastele kättesaadav tasuta ööpäevaringne tugitelefoni 1492.
 - Väärkoheldud lapsele pakutakse abi nii ohvriabi kui tervishoiuteenuste osutajate, samuti vabaühenduste kaudu. Tasuta nõuandeid pakub ka lasteabitelefoni. Vaja on väärkoheldud

⁵² Vt nt TNS Emor (2014). Riskikäitumise teadlikkuse uuring kolmes sihtrühmas. Uuringu raport. AS Emor, Politsei- ja Piirivalveamet; RAKE (2014). Noortele suunatud lähisuhtevägivalda ennetavate tõendus- või teadmispõhiste programmide võrdlev uuring; soolise võrdõiguslikkuse monitooring, 2013.

⁵³ Soo, K., Ilves, K., Strömpl, J. (2009). Laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamine ja võrgustikutöö, Tartu Ülikool. http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Lapse_vaarkohtlemisest_teavitamine_uuringu_raport-1.pdf

⁵⁴ Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. (2011) Perevägivalda levikut soodustavad riskid ja perevägivalda ulatus praktikute hinnangutes.

⁵⁵ Surva, L., Tamm, K. (2012). Tervishoiutöötajate kokkupuuted perevägivaldaga. Kriminaalpoliitika analüüs nr 5/2012. Justiitsministeerium: kriminaalpoliitika osakond.

laste abistamise süsteem tervikuna üle vaadata ja arendada seda nii, et lapsohver saab vajalikku abi nii enne menetlust, menetluse ajal kui ka pärast seda.

- Tervishoiutöötajate roll vägivaldajuhtumite avastamisel ja takistamisel võib olla arvatust suurem. Siin tuleb lahendada koostööküsimused teiste asutustega ja tegelda konfidentsiaalsusnõuete küsimusega, et tervishoiuasutusse sattunud ohver ei jääks abita.
35. Kui mõned erandid välja arvata (naiste tugikeskused, ohvriabi eriteenused), napib eriteenuseid sihtrühmade ja vägivaldaliikide kaupa, teenused ei lähtu ohvri individuaalsetest vajadustest, vaid on pigem üldised ning osa teenuste rahastamine pole jätkusuutlik.
- Ei toimu individuaalsete vajaduste süsteemset hindamist, sealjuures ka kriminaalmenetluses. Korrastamist vajab ohvreid toetav tugiisikute süsteem, mis motiveeriks ohvreid teenust kasutama ja toetaks ka kriminaalmenetluse raames.
 - Eraldi tähelepanu tuleb pöörata tervishoiusüsteemi sattuvatele vägivaldaohvritele, nt on vaja neile tagada psühhosotsiaalne kriisiabi.
 - Puudu on integreeritud või kompleksteenused nii nais- kui ka meessoost seksuaalvägivalda ohvritele, kes oma haavatava seisundi tõttu vajavad erilist lähenemist.
 - Eraldi vajab tähelepanu, kuidas abistada ja kaitsta last, keda on väärkohelnud lapsevanem või teine pereliige või kes on vägivalda pealt näinud.
 - Vaja on laiendada ohvri ja tema pere nõustamisteenuseid, ka siis, kui kriminaalmenetlust ei alustata.
 - Naiste tugikeskuste ja tugitelefoni teenuste rahastamine pole jätkusuutlik, liiga palju toetatakse projektipõhisele rahastamisele.
36. Probleem on teenuste vähene paindlikkus ja ebavõrdne piirkondlik kättesaadavus.
- Ohvriabisüsteemi kaudu pakutava nõustamisteenuse mahupiirangud on liiga jäigad – raskematel juhtudel on vaja pikaajalisemat nõustamist.
 - Napib nõustajaid, kes on koolitatud ja valmis tegelema vägivaldakuritegude ohvritega.
 - Teenuse osutaja võib asuda ohvri kodust liiga kaugel (teises omavalitsuses või maakonnas), seega on vajadus ka mobiilse nõustamisteenuse järele.
37. Ohvrid ei tea alati abisaamise võimalusi, nii et kõik abivajajad ei pruugi jõuda teenusteni, mis võimaldaks neil juhtunuga toime tulla.
- Kannatanute ja tunnistajate seas 2012. aastal tehtud uuringu andmeil ei tea enamik (74%) küsitlusele vastanud kannatanutest ja tunnistajatest, et riik hüvitab ütluste andmiseks tehtud kulutusi, pooled ei teadnud ohvriabi võimalusest, 44% ei teadnud, et vähekindlustatutel on võimalik taotleda riigi õigusabi.⁵⁶
 - FRA 2014. aasta uuringu järgi ei olnud 15% küsitletud Eesti 15–74aastastest naistest kuulnud ühestki vägivaldaohvritele abi osutavast organisatsioonist. Võrdluseks: Taanis ja Rootsis oli selliseid naisi vähem kui 5%. Need naised, kes olid abistavatest asutustest

⁵⁶ RAKE (2012). Kannatanud ja tunnistajad süüteo menetluses.

kuulnud, teadsid rohkem naiste varjupaiku (82%), märksa vähem ohvriabi (67%) ja naiste tugitelefoni (38%).⁵⁷

- Vähe on andmeid selle kohta, kui rahul on ohvrid saadud teenustega. See on aga tähtis, et hinnata, kas teenused vastavad ohvrite tegelikele vajadustele, ja leida viise parandada ohvrite abistamist.

Vägivallaohvri kohtlemine kriminaalmenetluses

38. Õigusrikkumisi toime pannud lastele napib kohtuväliseid abinõusid, nagu sotsiaal- ja haridusprogrammid, mille kaudu saavutada nende parem kohtlemine ja heaolu. Ka taastava õiguse meetmeid kasutatakse laste puhul liiga harva.⁵⁸
39. Lapsele on kokkupuude õigussüsteemiga sageli ebaseeldiv kogemus (nt heidutav ümbrus, eakohase teabe ja selgituste puudumine, vähene tegelemine peredega ja pikaleveninud menetlused). Seetõttu on oluline toetada lapsi menetluses osalemisel, lähtudes lapsesõbraliku õigusemõistmise põhimõtetest.⁵⁹ Alaealiste menetlustähtaegades on tehtud olulisi edusamme ja tänu sellele on menetluses osalevate laste õigused paremini kaitstud.⁶⁰ Vägivallakuritegudes lapskannatanute ülekuulamise analüüs tõi aga esile ülekuulamiste korralduslikke kitsaskohti, viitas ülekuulamisele kaasatavate spetsialistide ebaselgele rollile ja piirkondlikult erinevale praktikale, laste intervjuerimisel vaba ja juhitud meenutuste napile osakaalule ning soovitas suuremat rõhku panna usalduse tekitamisele lapskannatanuga suhtlemiseks ja küsitlemise reeglite selgitamisele.⁶¹
40. Teistes riikides tehtud uuringute järgi peetakse ohvrisõbraliku menetluse seisukohast oluliseks seda, et menetluse käigu kohta antaks piisavat infot, menetlusprotsess poleks liiga pikk ja kallis, ütlushi peaks andma võimalikult vähe kordi, ametnike suhtumine oleks õige, järgitaks võrdset kohtlemist, menetluse raames välditaks süüdistatavaga kokkupuutumist ja menetlusotsused tunduksid õiglasena. Täisealistele kannatanutele on Eestis teisese ohvristumise aspektist probleemiks menetluse pikkus, infopuudus menetluse käigu kohta ja menetlejate negatiivne suhtumine kannatanusse.⁶²
41. Napib alternatiivseid käsitusi, kuidas toetada selliste vägivallajuhtumite osalisi, kus kuriteo-koosseisu ei tuvastata või juhtumi menetlemine sumbub. Kuritegudest tekitatud kahju heastamiseks kasutatakse vähe taastava õiguse põhimõtteid ja pole võimalusi kasutada kriminaalmenetlusega kõrvuti toimuvat konfliktilahendust, nt kogukondliku vahendamise või teraapiate kaudu.
42. Seni on vähe tähelepanu pööratud ohvrit ja tunnistajat toetavale kohtlemisele kriminaalmenetluses ning spetsiaalselt sel eesmärgil menetlejate koolitamisele. Parema kohtlemise huvides peavad menetlejad lähtuma eelkõige ohvri haavatavusest, kuriteo liigist ja selle asjaoludest, arvestades sealjuures vägivalla soolise aspektiga.

⁵⁷ FRA (2014). Violence against women: an EU-wide survey – Results at a glance.

⁵⁸ Statistikaamet, 2013. Laste heaolu.

⁵⁹ Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta. Euroopa Nõukogu ministrite komitee poolt vastu võetud 17. novembril 2010.

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Source/GuidelinesChildFriendlyJustice_ET.pdf.

⁶⁰ Vägivalla vahendamise arengukava täitmise aruanded.

⁶¹ Kask, K. (2015). Alaealiste kannatanute videosalvestatud ülekuulamiste analüüs.

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/alaealiste_kannatanute_videosalvestatud_ulekuulamised_kristjan_kask_2015.pdf

⁶² Samas.

Vägivalla toimepanijate kohtlemine

43. Praegu koheldakse vägivalla toimepanijaid peamiselt karistuslike meetmete abil. Samas näitab maailma kogemus, et hoiakute ja käitumise muutusi toovad kaasa kas alternatiivsed või vangistusega paralleelsed meetmed, mille eesmärk on kurjategijaid taasühiskonnastada.
44. Kuigi on vähenenud laste arv erikoolides (2005: 143; 2013: 56) ja vanglates (2005: 90; 2013: 33), on kinnistes asutustes olevate laste arv liiga suur ja seda tuleb edasi vähendada.⁶³ Karistusmeetmed on laste puhul kallid ja tõhutud. Nt on retsidiivsuse määr kõige kõrgem alaealisena vangistatud isikute seas; kahe aasta jooksul pärast vanglast vabanemist pani uue kuriteo toime üle 2/3 alaealistest kinnipeetutest.⁶⁴ Napib kinnistele asutustele alternatiivseid sekkumisi raskete käitumis-, psüühika- ja sõltuvusprobleemidega lastele, peagu täiesti puuduvad kogukonnas pakutavad perepõhised ja mitmesüsteemsed sekkumised. Uuringud aga on näidanud, et laste vägivallaprobleemide lahendamisel on pere üks võtmetegureid.
45. Puudub väljaspool vanglat ja kriminaalhooldust pakutav pikaajaline programm, mis oleks mõeldud täisealiste vägivaldse käitumise vähendamisele. Perevägivalla toimepanijatele mõeldud programmide puhul ei tehta samal ajal koostööd vägivalla ohvri nõustajate ja teiste teenuste osutajatega.
46. Napib vabatahtlike ravi- ja nõustamisvõimalusi isikutele, kes vägivallateo ärahoidmiseks vajavad õigeaegset ja vajadustest lähtuvat abi. Puudu on info- ja nõuandetelefonist seksuaalhäbelise käitumisega isikutele; samuti nõustamisteenustest riskirühmadele, nt seksuaalkäitumise probleemidega alaealised, situatsioonilise perevägivalla toimepanijad, erivajadustega isikud ja nende lähedased. Pole mitmekülgset ülevaadet seksuaalkurjategijatele vangistusalternatiivina loodud kompleksravi praktika tõhususe kohta. Probleem on kompleksravi pakkumise jätkusuutlikkuse tagamine ning selleks vajaliku pädevuse arendamine ja hoidmine.

⁶³ Statistikaamet (2013). Laste heaolu.

⁶⁴ Ahven, A., Salla, J., Vahtrus, S. (2010). Retsidiivsus Eestis. https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/TOF/TOF_uuringud/26_retsidiivsus_l6ppraport.pdf.

Kuidas muutuse saavutame: alaeesmärkide saavutamise viisid

1. alaeesmärk: inimesed oskavad paremini vägivallast hoiduda, seda ära tunda ja sellesse sekkuda

47. Et iga Eesti inimene oskaks vägivallavabalt suhelda, vägivalla olemust mõista, vägivalda märgata ja sellesse kohaselt sekkuda, tuleb muuta kogu ühiskonna hoiakuid ja suhtumist. Vägivald on suuresti õpitud käitumine, mille inimene omandab lähikonnast (pere, kodu, töö) või keskkonnast laiemalt. Ühiskonna sotsiaalsed ja kultuurilised normid mõjutavad olulisel määral seda, kuidas inimesed käituvad; need võivad vägivalla eest kaitsta, aga võivad ka vägivaldset käitumist soodustada. Näiteks kui ühiskonnas aktsepteeritakse vägivalda konfliktilahendusviisina või peetakse partnerivastast vägivalda pere siseasjaks, siis vähendab see ohvrite julgust vägivallast rääkida ja abi otsida.⁶⁵ Muutes inimeste hoiakuid, võime mõjutada inimeste käitumist ja igapäevapraktikaid. Naistevastase vägivalla vähendamiseks on vaja murda iganenud soostereotüüpe ja soorolle. Üldiste hoiakute muutmisel, inimeste harimisel ja teadlikkuse suurendamisel vägivalla levikust ja olemusest on oluline roll kampaaniatel ja vägivallatundlikul meediaruumil.
48. Eraldi tähelepanu tuleb pöörata laste ja noorte vägivallaennetusele, kusjuures tõhusad on kooli kaudu korraldatud ennetustegevused, sest paljud vägivallavormid on seotud õpilaste suhetega (koolikiusamine, kohtinguvägivald, seksuaalne ahistamine) nii kooli territooriumil kui ka mujal. Kuna suur osa laste sotsiaalsest õppimisest toimub koolis, aitavad ennetustegevused kujundada laste ja noorte käitumist ja hoiakuid vägivallavabaks.⁶⁶
49. Vägivalla ennetamises tuleb suurem roll anda sotsiaal- ja tervishoiuasutustele, kuhu vägivallohvrid oma muredega sagedamini satuvad. Spetsialistid peavad oskama vägivalla tundemärke ära tunda ja julgema neile reageerida.

1. alaeesmärgi saavutamiseks on vaja tegelda alljärgnevate teemadega

1.1. Edendatakse vägivallaalast teadlikkust ja seeläbi kujundatakse vägivalda taunivaid hoiakuid

50. Vägivallaalast teavitustööd tuleb teha laiema avalikkuse ja kitsamate sihtrühmade seas, keskendudes senisest enam nendele rühmadele ja küsimustele, mille puhul uuringud viitavad suurematele vajakajäämistele: noorte vanuserühmas ja mitte-eestlastest meeste seas vägivalda soosivad hoiakud, spetsialistide vähenenud teadlikkus vägivalla olemusest, peamistest vägivallale viitavatest märkidest ning ohvraid ja vägivallatsejaid iseloomustavatest joontest. Kõik teavitus- ja ennetustegevused peavad olema läbimõeldud ja regulaarsed – ainult nii saab vältida teema hääbumist ja soodustada teadmiste kinnistumist.
51. Teadlikkuse suurendamise kampaaniad peavad juhtima tähelepanu vägivalla lubamatusele, selle negatiivsele pikaajalisele mõjule ning vägivallaga seotud müütidele ja stereotüüpsele suhtumisele soorollidesse. Samuti tuleb suurendada teadlikkust naistevastase vägivalla olemusest ja tagajärgedest. Inimesi tuleb julgustada vägivalda märkama ja sekkuma, selleks tuleb neile jagada praktilist infot, kuidas ennast või oma lähedasi vägivalla korral kaitsta, kuhu abi saamiseks pöörduda ja millised võivad olla riskid nii mittesekkumise (nt vägivalla

⁶⁵ WHO (2009). Changing cultural and social norms supportive of violent behaviour.

⁶⁶ RAKE (2015). Noortele suunatud lähisuhtevägivalda ennetavate tõendus- või teadmispõhiste programmide võrdlev uuring.

kordumine, selle mõju lähedastele, sh lastele) kui sekkumise korral (nt vägivalda eskaleerumine, abist loobumine jms). Tuleb toetada selliste hoiakute kujundamist, et nii ohvrid kui ka nende lähedased tahaksid vägivaldaga seotud probleemide korral abi otsida.

52. Vägivallateemade asjatundlik käsitlemine meedias aitab suurendada üldist vägivallateadlikkust. See eeldab proaktiivset teavitustööd avalikus meediaruumis, et soodustada vägivalda taunivate hoiakute kujundamist inimeste hulgas ja vägivallajuhtumite ohvrisõbralikku käsitlemist.

1.2. Ennetatakse laste ja noorte riskikäitumist ja vägivalda

53. Laste riskikäitumise vähendamiseks tuleb arendada laste sotsiaalseid oskusi ja vägivallavabu konfliktilahenduse oskusi. Vaja on suurendada teadmisi vägivalda, isikupuutumatus ja soolise võrdõiguslikkuse kohta. Järjepidevalt tuleb tegelda laste e-turvalisuse teemaga, et kaitsta lapsi netiohtude, sh küberkiusamise, e-vahendite abil toime pandud seksuaalse väärkohtlemise ja muu vägivalda eest. Samuti on tähtis arendada laste ja vanemate omavahelisi suhteid ja vanemlike oskusi – sellega tegeldakse laste ja pere arengukava 2012–2020 raames. Riiklik õppekava peab toetama laste vaimset ja füüsilist turvalist arengut, et tagada laste vägivallavaba areng – seda teemat käsitleb Eesti elukestva õppe strateegia 2020.
54. Killustunud projektipõhiste ennetustegevuste asemel tuleb seada eesmärgiks viia haridusasutustes ellu tõenduspõhiseid ennetusprogramme ja tagada häid tulemusi andvate programmide kasutamine üle Eesti, lõimides need võimaluse korral õppekavadesse ja õpetajakoolitusse. Suuremat tähelepanu tuleb pöörata kiusamisvaba haridustee tagamisele ja sellele, et ennetada vägivalda noorte omavahelistes suhetes.

1.3. Suurendatakse erialaspetsialistide teadlikkust ja seeläbi nende rolli vägivalda märkamisel

55. Selleks et erialaspetsialistid oskaksid vägivalda märke ära tunda ja ohvrid adekvaatselt abistada, tuleb tegelda spetsialistide teavitamise ja koolitamisega. Tuleb täpsustada tervishoiutöötajate rolli vägivallaohvritega tegelemisel, parandada nende oskusi ohvri tuvastamisel ja abistamisel ning soodustada koostööd teiste vägivallaohvrite abistavate organisatsioonidega. Kõige rohkem puudutab see perearste, lastearste, naistearste, kiirabiaste, ämmaemandaid, pere- ja kooliõdesid. Tervishoiutöötajate rolli suurendamist soosib naiste endi suhtumine. 90% Eesti naistest arvab, et nad oleksid nõus, kui tõsiste vigastuste korral uurib arst ka vägivalda põhjuste kohta.⁶⁷
56. Lasteaia- ja kooliõpetajatele tuleb tagada täiendkoolitus vägivallateemade käsitlemiseks ja pakkuda tuge õppematerjalide koostamisel. Täiendkoolituse vajadust on täheldatud omavalitsuste sotsiaal- ja lastekaitsetöötajate puhul, tähelepanu tuleb pöörata erivajadustega laste ja täiskasvanutega töötavatele spetsialistidele ning neile, kes osutavad vägivallaohvritele teenust. Vajalikuks peetakse ühis- ja võrgustikukoolitusi, et tagada vägivallajuhtumite puhul koos töötavate spetsialistide ühine informatsioon.

1.4. Rakendatakse ellu rahvusvahelisi soovitusi

57. Teadlikkuse suurendamise ja inimeste harimise kõrval saab hoiakuid muuta normide kujundamise kaudu. 2015. aasta alguses jõustus inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu konventsiooni ratifitseerimise seadus. Eesti võtab strateegia perioodil üle ELi ohvrite direktiivi ja plaanib ratifitseerida Euroopa Nõukogu laste kaitset seksuaalse väärkohtlemise

⁶⁷ FRA (2014). Violence against women: an EU-wide survey – Results at a glance.

eest käsitleva Lanzarote konventsiooni⁶⁸ ning naistevastase ja perevägivaldla tõkestamise Istanbuli konventsiooni.⁶⁹

2. alaeasmärk: vägivallaohvrite vajadustest lähtuv kaitse ja tugi on paremini tagatud

58. Et tagada ohvrite turvalisus ja vältida edasisi kannatusi, tuleb pöörata tähelepanu ohvrite igakülgele toetamisele ja kaitsmisele sotsiaal-, tervishoiu- ja õigussüsteemis. Nagu ühiskonnas tervikuna mängib ka teenuste ja toe osutamisel rolli suhtumine ohvrise ja vägivaldla. Ohvrit süüdistav hoiak, väärarusaamad vägivalla põhjustest ja ohvri vajadustest möödavaatamine takistavad kvaliteetsete teenuste osutamist. Vägivallaohvritele pakutavad teenused peavad olema kvaliteetsed, ohvrisõbralikud ja vajadustest lähtuvad, mitmekülgsed, tõhusad ja kättesaadavad. Halvasti seotud teenused võivad viia selleni, et ohver ei saa abi, mida ta vajab.

2. alaeasmärgi saavutamiseks on vaja tegelda alljärgnevate teemadega

2.1. Arendatakse vägivallaohvrite abistamise süsteemi

59. Kvaliteetseks ohvrite toetamiseks on oluline korrastada riikliku ohvriabi, tervishoiuasutuste, omavalitsuste ja vabaihenduste pakutavate teenuste süsteemi, luues teenuste kvaliteedi- raamistiku – teenusekirjeldused, nõuded teenuse osutajatele – ja analüüsid reguleeritavate lisateenuste vajalikkust. Teenuseid kujundades ja pakkudes tuleb silmas pidada sihtrühmade vajadusi, lähtudes ohvri individuaalsete vajaduste hindamisest. Uue teemana on kerkinud vajadus seksuaalvägivalla ohvritele mõeldud eriteenuste ja naiste prostitutsioonist väljumist toetavate teenuste järele, tagada tuleb naistevastase vägivalla ohvritele pakutavate teenuste jätkusuutlikkus. Alaealise ohvri abistamise puhul peab rõhk olema lapse ja pere kui terve süsteemi abistamisel. Ohvrile teenuste pakumisel on kaalukas roll vabaihendustel.

60. Tuleb tagada laste väärkohtlemise juhtumite kiire, professionaalne ja lapsesõbralik tuvastamine, menetlemine ja vägivallalohvrile abi osutamine. Selleks tuleb analüüsida väärkoheldud lapse abistamise süsteemi Eestis ning vajaduse korral kaaluda Põhjamaade eeskujul lastemajade mudeli kasutamist.

61. Oluline on tagada ohvrite abistamise süsteemi paindlikkus ja teenuste mobiilsus. Samuti on tähtis koguda reguleeritavate tagasisidet teenuse saajatelt. Selle kaudu on võimalik hoida ja parandada teenuste kvaliteeti.

2.2. Parandatakse vägivallaohvrite õiguskaitset

62. Vägivallaohvrid on haavatav sihtrühm, mistõttu tuleb neile tagada piisavas mahus õigus- nõustamine ning igakülge kaitse ja tugi, rakendades ka lähenemiskeeldu. Alaealised vägi- vallaohvrid vajavad haavatava seisundi tõttu erikohtlemist. Selleks kaalutakse võimalust määrata kriminaalmenetluses vägivallaohvriks langenud lastele kohustuslik esindaja ning vanemate vägivaldse suhte korral tagatakse lastele hooldusõiguse ja suhtluskorra vaidlustes parem kaitse.

⁶⁸ Eesti allkirjastas Euroopa Nõukogu laste kaitset seksuaalse väärkohtlemise eest käsitleva konventsiooni 17.09.2008.

⁶⁹ Eesti allkirjastas Euroopa Nõukogu naistevastase ja perevägivaldla tõkestamise konventsiooni 02.12.2014.

3. alaeesmärk: vägivalldajuhtumite menetlemine on ohvrisõbralikum

63. See, kuidas koheldakse ohvrit vahetult pärast vägivaldaintsidenti või varasematest juhtumitest teatamist ja millist tuge talle menetluse raames osutatakse, määrab protsessi edasise käigu ja ohvri taastumise võimalikkuse. Teisese ohvristumise vältimiseks on oluline, et menetluse üldine korraldus, keskkond ja menetlejate suhtlemisstiil toetaksid ohvrit. Ohvrile tuleb tagada ligipääs talle olulisele infole menetluse, ohvri õiguste ja teenuste kohta.

3. alaeesmärgi saavutamiseks on vaja tegelda alljärgnevate teemadega

3.1. Toetatakse vägivalldajuhtumite võrgustikus lahendamist

64. Sageli eeldab edukas vägivalldajuhtumi lahendamine nii menetlemisel kui ka toetavate teenuste tagamisel võrgustikku, kuhu kuuluvad õiguskaitseasutused, omavalitsus, ohvriabi, tugikeskused, tervishoiuasutused jt. Erineva taustaga spetsialistide koostöö huvides on vaja ühist taustateadmist ja sarnast arusaama vägivaldast. See eeldab spetsialistide koolitamist ja koostöö soodustamist. Peale selle on tähtis regulaarne raskete juhtumite *ex post*-analüüs, et parandada tööpraktikat ja parandada menetluse kvaliteeti.

3.2. Teisese ohvristumise vältimiseks koolitatakse õiguskaitseasutuste töötajaid ja advokaate

65. Et tagada ohvrite vajadustest lähtuv ja ohvreid austav, diskreetne, professionaalne ja mitte-diskrimineeriv kohtlemine ja piisav kaitse, tuleb koolitada politseinikke, prokuröre, kriminaalhooldajaid, vanglatöötajaid, kohtunikke ja advokaate. Õiguskaitseasutuste töötajaid tuleb koolitada selle järgi, millist tüüpi vägivalda ohvritega nad kokku puutuvad, käsitledes võimalikke iseärasusi, sh alaealiste erikohtlemise, seksuaalvägivalda, naistevastase vägivalda jt teemade puhul. Üle tuleb vaadata spetsialistide põhi- ja täiendõpe ja vajaduse korral töötada välja eraldi koolitusprogrammid. Senisest enam tuleb koolitamisel pöörata tähelepanu vägivalda soospetsiifikale. Põhitähelepanu peab kõikide koolituste juures püsima ohvri heaolul ning füüsilisel ja vaimsel turvalisusel.

66. Koolitustega tagatakse menetlejate eriteadmised ja oskused ning soodustatakse menetlejate spetsialiseerumist. Spetsialistide läbipõlemise vältimiseks arendatakse menetlejate tööalase ja psühholoogilise nõustamise teenuseid ja süsteemi.

3.3. Vägivallajuhtumeid uuritakse tõhusamalt

67. ELi ohvrite direktiivi ülevõtmine toob kaasa uued nõuded menetlusele ja süsteemselt teistsuguse lähenemise kannatanu individuaalse hindamise kaudu. Menetluskvaliteedi jälgimiseks ja hindamiseks tehakse regulaarselt analüüse, nt uuritakse menetluse ohvrisõbralikkust kannatanu vaatenurgast ja pööratakse tähelepanu plevägivalda juhtumites lepitusmenetluse kasutamise sobivusele. Eraldi keskendutakse õigussüsteemiga kokku puutunud laste kohtlemissüsteemi revisjonile, mis toob kaasa uued lahendused alaealiste õigusrikkumistele reageerimisel. Vägivalla paremaks tõendamiseks tehakse koostööd tervishoiuasutustega, võttes selleks kasutusele eraldi vigastuste talletamise vahendid.

68. Politseini jõuab palju juhtumeid, mille puhul kuriteokoosseisu ei tuvastata, ent asjaosalised vajavad siiski tuge. Nende toetamiseks tuleb välja töötada alternatiivsed lähenemised nt

sotsiaalsüsteemis ja teha teavitustööd selles, milliste juhtumitega pöörduda politsei poole ja kust leiab alternatiivset tuge.⁷⁰

3.4. Korrastatakse töövahendajate ja tööandjate tegevuse üle tehtavat järelevalvet

69. Inimkaubanduse juhtumite ennetamiseks korrastatakse töövahendajate ja tööandjate, sh renditööjõu vahendajate järelevalvesüsteemi. Järelevalve eesmärk on ühelt poolt kaitsta töötajaid ja töötajaid seaduses sätestatud nõudeid rikkuvate eraõiguslike töövahendajate ja renditööjõu vahendajate eest, tagades senisest tõhusama rikkumiste tuvastamise, ning teiselt poolt avastada kontrollkäikudel inimkaubanduse juhtumeid.

4. alaeesmärk: vägivallatsete kohtlemise viisid on mõjusamad ja nende retsidiivsus on vähenenud

70. Et ära hoida vägivallatsete korduvat toimepanemist, on vaja muuta vägivallatsete hoiakuid ja käitumismustreid, muu hulgas käsitleda vägivalla toimepanijaid kõigi kuriteoliikide puhul heterogeense rühmana. Kasutusele tuleb võtta tõenduspõhised programmid, individuaalnõustamine ja muud sekkumised. Programmid peavad olema kättesaadavad nii vanglas ja kriminaalhoolduses kui ka väljaspool neid, tähtis on pakkuda pärast vanglast vabanemist jätkutuge. Vajaduse korral tuleb vägivalla toimepanijale tagada vaimse tervise teenuseid ja sõltuvusravi.

71. Sekkumiste valikul tuleb lähtuda parimast teadaolevast tõendusest ja tagada sekkumiste elluviijate professionaalsus. Alaealiste puhul tuleb eelistada vanglaväliseid sekkumisi ning võtta arvesse alaealist ümbritseva keskkonna mõju tema käitumise kujundamisele (sh perekonnast tulenevaid tegureid). Kinnistes asutustes tehtav töö vägivallatsetega peab olema keskendatud eelkõige retsidiivsusvähendamisele ja taasühiskonnastamisele.

72. Peale selle, et vägivallatsete saadetakse programmi osalema, tuleb ettevaatavalt tegelda ohvriga ja osutada talle vajaduse korral toetavaid teenuseid. Samuti tuleb vägivalla peatamiseks kaasata rohkem vägivallatsete lähedasi, pakkudes neile nõustamist; lähedased võivad olla olulised vägivallatsete rehabiliteerimisel.

4. alaeesmärgi saavutamiseks on vaja tegelda alljärgnevate teemadega

4.1. Vägivallatsete kohtlemine kogukonnas

73. Vabadusekaotust peab rakendama ohtlike kalduvuskurjategijate puhul, eelistatud peavad olema kogukondlikud ja tõendatud mõjuga meetmed. Kogukondlikud meetmed peavad muutma vägivallatsete käitumist viisil, mis ei võõranda neid ühiskonnast, seejuures on esmatähtis kaitsta ohvrite turvalisust. Vanglakaristus suurendab riski, et vägivallatsete ei tule hiljem ühiskonnas õiguskäitlusele toime, ning see kasvatab omakorda uute kuritegude riski.

74. Süstemaatilise paarisuhtevägivalla toimepanijatele tuleb pakkuda tõenduspõhist programmi uute vägivallaaktide ennetamiseks, osutades samal ajal ohvrile tugiteenuseid. Vaja on luua nõustamisvõimalused võimalikele vägivallatsetele, kes on motiveeritud ise oma probleemiga tegelema. Tuleb analüüsida, kas seksuaalkurjategijatele vangistusalternatiivina loodud kompleksravi on kättesaadav kõikidele seda vajavatele sihtrühmadele või peab kompleksravi regulatsiooni korrastama.

⁷⁰ Surva, L., Ahven, A. (2014). Pervägivalla menetluspraktika: 2011 ja 2013.

75. Kuritegusid toime pannud lastele tuleb esmajoones pakkuda abi ja turvalist elukeskkonda ning kaaluda taastava õiguse meetmete (nt vahendamine⁷¹, kahjude hüvitamine jt) kohaldamist iga teo puhul, kus võimalik ja sobilik. Vangla on lastele sobimatu keskkond ja äärmuslik mõjutusvahend. Noortele, kel on olemas või kellele saab luua toetava keskkonna väljaspool kinniseid asutusi, tuleb pakkuda kogukonnas nt mitmedimensioonilist pereteraapiat (MDFT). Nende noorte puhul, kes tuleb probleemidega tegelemiseks eraldada senisest elukeskkonnast ja kes vajavad intensiivsemat sekkumist, peab eelistama muid psüühika- ja käitumisprobleemidega lastele mõeldud sekkumisi, rakendades neid nii lühidalt kui võimalik ning noorte huve ja vajadusi arvesse võttes.

4.2. Vägivallatsejate kohtlemine vanglas ja kriminaalhoolduses

76. Kuna vanglasse ja kriminaalhoolduse alla sattunud seksuaalvägivalla ja perevägivalla toimepanijad erinevad riskitaseme, käitumismustri ja sotsiaalse tausta poolest väga palju, tuleb pakkuda selliseid programme, mis vastavad sihtrühma vajadusele ja rehabiliteerivad suurima tõenäosusega. Peab soodustama vanglate ja ohvreid abistavate asutuste koostööd, kui ohvril on seda vaja. Programmide tõhus elluviimine ning ravi ja nõustamine vanglas ja kriminaalhoolduses aitavad vältida vägivallast tingitud märksa suuremaid kulusid, mis tekivad korduvate süütegude toimepanemise tõttu. Tuleb kaaluda kriminaalhooldusprogrammide kättesaadavaks tegemist ka laiemale sihtrühmale.

77. Vangla ja kriminaalhoolduse peamine eesmärk vägivallatsejatega tehtavas töös on toetada neid kuritegelikust käitumisest loobumisel. Selleks tuleb riskipõhise lähenemise kõrval pöörata senisest enam tähelepanu süüdimõistetute kriminogeensetele vajadustele, individuaalsele klienditööle ja kuritegevusest irdumist soodustavatele teguritele.

78. Suure riskiga kriminaalhooldusaluste retsidiivsuse vähendamiseks tuleb koostada õigusrikkude kohtlemise, ametiasutuste koostöö ja infovahetuse mudel. Asutuste ja spetsialistide pidev infovahetus tagab uue kuriteo riskitegurite varasema ja objektiivsema tuvastamise, mis võimaldab olukorra kontrollimiseks sekkuda varem ja tõhusamalt. Koostööraamistikku on eelkõige kaasatud vangla, kriminaalhooldus, politsei, omavalitsuse sotsiaal- või lastekaitsetöötajad ja ohvrit abistavad organisatsioonid.

⁷¹ Eestis kasutatakse „vahendamise“ asemel ka mõistet „lepitamine“.

Kuidas teame, et strateegia töötab: täitmine ja hindamine

79. Strateegia elluviimist koordineerib justiitsministeerium. Strateegia elluviimise eest vastutab seitse ministeeriumi, kelle esindajatest moodustatakse strateegia juhtrühm. Strateegiat viivad ellu justiitsministeerium, haridus- ja teadusministeerium, kultuuriministeerium, majandus- ja kommunikatsiooniministeerium, siseministeerium, sotsiaalministeerium, välisministeerium koos oma allasutustega (kohtuekspertiisi instituut, prokuratuur, politsei- ja piirivalveamet, sotsiaalkindlustusamet, tervise arengu instituut), samuti kohalikud omavalitsused, haridus- ja tervishoiuasutused, vabaühendused. Strateegia elluviimisele on kaasatud ka omavalitsuste esindusorganisatsioonid, tervishoiuasutuste ja haridusasutuste töötajate ühendused, ettevõtlusorganisatsioonid ja teised.
80. Valitsuskomisjoni tasandil arutab vähemalt kord aastas strateegia elluviimisega seotud küsimusi süüteoennetuse nõukogu.
81. Rakendusplaani elluviimiseks ja valdkonna arendamiseks jätkatakse eelmise perioodi arengukava raames loodud valdkondlike võrgustikega ja vajaduse korral luuakse teisi võrgustikke. Võrgustikesse kuuluvad eksperdid ja praktikud riigiasutustest, kohalikest omavalitsustest, vabaühendustest, teadusasutustest ja ettevõtlusorganisatsioonidest. Võrgustike liikmed kohtuvad kaks-kolm korda aastas, et arutada valdkonnas toimuvat ja lahendust nõudvaid teemasid ning strateegia aruandeid ja rakendusplaani muudatusi. Kohtumised kutsuvad kokku justiitsministeerium, vajaduse või soovi korral ka teised osalised.
82. Vägivalla ennetamise strateegia elluviimiseks koostatakse rakendusplaan, kus esitatakse strateegia eesmärkide saavutamise meetmed ja tegevused koos vastutajate ja eelarvega. Rakendusplaani tegevused peavad kajastuma ministeeriumide ja teiste valitsusasutuste tööplaanis. Strateegia esimene rakendusplaan koostatakse perioodiks 2015–2018; igal aastal pikendatakse rakendusplaani ühe aasta võrra. Rakendusplaani muudatused arutatakse läbi strateegia juhtrühmas ja võrgustikes.
83. Et saada ülevaade strateegia eesmärkide saavutamisest, hinnatakse pidevalt strateegia täitmise seis. Strateegia täitmise seis jälgitakse peamiste mõõtnäitajate järgi: igal aastal esitatakse valitsusele lühikokkuvõtte strateegia täitmisest eelmisel aastal koos ühe aasta võrra pikendatud rakendusplaaniga; 2018. aastal esitatakse vahearuanne strateegia esimese kolme aasta kohta ja arengukava lõppedes lõpparuanne koos mõjuanalüüsiga. Kõik strateegias osalevad asutused esitavad strateegia täitmise kohta sisendi justiitsministeeriumile, kes koostab igal aastal kokkuvõtted ja lõpparuande koos mõjuaruandega.
84. Strateegia eeldatav kogumaksumus aastail 2015–2020 on ligi 14 miljonit eurot, sealjuures esimese neljal aastal ligi 9 miljonit eurot. Sellele summale lisanduvad ministeeriumide ja nende allasutuste tegevuskulud, osaliselt välisprojektide kulud ning osa kulusid kajastatakse teistes arengukavades.

Tabel 1. Strateegia maksumuse prognoos aastail 2015–2018

Meetmed	2015	2016	2017	2018
1.1. Vägivallaalase teadlikkuse edendamine ja seeläbi vägivalda taunivate hoiakute kujundamine	201 690	103 070	89 500	114 500
1.2. Laste ja noorte riskikäitumise ja vägivalla ennetamine	153 950	204 150	74 150	4 150

1.3. Erialaspetsialistide teadlikkuse ja seeläbi nende rolli suurendamine vägivalda märkamisel	97 842	29 000	31 000	29 000
1.4. Rahvusvaheliste soovituste ellurakendamine ⁷²	0	0	0	0
2.1. Vägivallaohvrite abistamise süsteemi arendamine	1 559 705	1 239 050	1 274 050	1 239 050
2.2. Vägivallaohvrite õiguskaitse parandamine	3 000	3 000	3 000	3 000
3.1. Vägivallajuhtumite võrgustikus lahendamise toetamine	40 450	25 250	25 250	25 250
3.2. Teisese ohvristumise vältimiseks õiguskaitseasutuste töötajate ja advokaatide koolitamine	0	15 000	0	0
3.3. Vägivallajuhtumite tõhusam uurimine	7 000	33 500	8 500	3 500
3.4. Töövahendajate ja tööandjate tegevuse üle teostatava järelevalvesüsteemi korrastamine	0	18 224	19 135	20 092
4.1. Vägivallatsejate kohtlemine kogukonnas	812 200	280 000	420 000	475 000
4.2. Vägivallatsejate kohtlemine vanglas ja kriminaalhoolduses	33 500	20 000	120 000	20 000
Kokku	2 909 337	1 970 244	2 064 585	1 933 542

⁷² Kulu kajastub teiste meetmete eelarves.

Lisa 1. Strateegia koostamisel osalenud partnerid

AS Medicum
Eesti Kohtuekspertiisi Instituut
Eesti Lasteaednike Liit
Eesti Linnade Liit
Eesti Maaomavalitsuste Liit
Eesti Naistearstide Selts
Eesti Naiste Varjupaikade Liit
Eesti Naisteühenduste Ümarlaud
Eesti Noorteühenduste Liit
Eesti Seksuaaltervise Liit
Eesti Õpetajate Liit
Haridus- ja Teadusministeerium
Inimõiguste Instituut
Inimõiguste Keskus
IOM Tallinna esindus
Justiitsministeerium
Kultuuriministeerium
Kuriteoennetuse Sihtasutus
Lõuna Ringkonnaprokuratuur
Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
MTÜ Eesti Abikeskused
MTÜ Eesti Avatud Ühiskonna Instituut
MTÜ Eluliin
MTÜ Ühendus Emade ja Laste Kaitseks
MTÜ Lastekaitse Liit
MTÜ Living For Tomorrow
MTÜ Meeste Kriisikeskus
Naiste Varjupaikade Koostöökogu
Politsei- ja Piirivalveamet
Põhja Ringkonnaprokuratuur
Rahandusministeerium
Riigikantselei
SA Kiusamisest Vabaks
SA Tallinna Lastehaigla
SA Tartu Ülikooli Kliinikum
Sisekaitseakadeemia
Siseministeerium
Sotsiaalministeerium
Sotsiaalkindlustusamet
Tallinna Tervishoiu Kõrgkool
Tallinna Ülikool
Tartu Laste Tugikeskus
Tartu Ülikool
Tervise Arengu Instituut
Välisministeerium

Lisa 2. Seosed teiste valdkondlike arengukavade ja läbivate teemadega

Arengukavad

Vägivalla ennetamist mõjutavad mitmed teised valdkonnad ja seetõttu on vägivalla ennetamise strateegia seotud paljude teiste arengukavadega. Kirjeldatud on arengukavasid, mille ühisosa ja meetmete koosmõju vägivalla ennetamisele on suurem. Vägivalla ennetamise strateegia eesmärkide täitmist toetavad teiste arengukavade tegevused lisatakse seotud tegevustena ka vägivalla ennetamise strateegia rakendusplaani vastavate meetmete juurde.

- Vägivalla ennetamise strateegia raamdokumendina on käsitletav **riigikogu heakskiidetud kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018**, mis kajastab kriminaalpoliitika kujundamise põhimõtteid ja pikaajalisi eesmärke. Arengusuunad toovad ühe prioriteetse valdkonnana välja isikuvastaste kuritegude ennetamise, ennekõike vajaduse tegelda lapsohvritega kuritegudega ja perevägivallaga. Arengusuunad nimetavad võimalike tulevikuriskidena, millega kriminaalpoliitikas tuleb edaspidi arvestada, ka rassilise, etnilise ja religioosse taustaga kuritegusid.
- **Eesti turvalisuspoliitika põhisuunad aastani 2015** on samuti riigikogu tasandi dokument, milles nähakse muu hulgas ette meetmed kodanike turvatunde suurendamiseks ja ohutuma elukeskkonna kujundamiseks. Arengusuundades on ette nähtud tegevused, et vähendada inimeste hirmu sattuda avalikus kohas rünnaku ohvriks, samuti isikuvastaste kuritegude arvu.
- **Eesti säästva arengu riiklik strateegia „Säästev Eesti 21“** määratleb Eesti riigi ja ühiskonna arendamise eesmärgid aastani 2030 ning seostab majandus-, sotsiaal- ja keskkonnavaldkonna arenguid kooskõlas ülemaailmsete („*Agenda 21*“) ja Euroopa Liidu suunisdokumentidega. Vägivalla ennetamise strateegial on olulised kokkupuuted „Säästva Eesti 21“ arengutega sidusa ühiskonna saavutamiseks, sealjuures ennekõike võrdsete võimaluste ja turvalisuse näitajate kaudu.
- Arengukava „**Lõimuv Eesti 2020**“ üldeesmärk on tagada sotsiaalselt sidus Eesti ühiskond, kus erineva keele- ja kultuuritaustaga inimesed osalevad aktiivselt ühiskonnaelus ja jagavad demokraatlikke väärtusi. Vägivalla ennetamise seisukohalt on oluline, et eduka lõimumisega aidataks kaasa riskikäitumise ja mitmesuguste sotsiaalsete probleemide ennetamisele.
- **Laste ja pere arengukava 2012–2020** eesmärkidest toetavad vägivalla ennetamise strateegia eesmärke ennekõike tegevused teadmispõhise laste- ja perepoliitika tagamiseks, positiivse vanemluse toetamiseks, toimiva ja tugeva lastekaitseüsteemi loomiseks; samuti toetavad meeste ja naiste võrdsed võimalused töö-, pere- ja eraelu ühitamisel soolise vägivalla vähendamist.
- **Noortevaldkonna arengukava 2014–2020** üldeesmärk on anda noortele rohkem loovuse arendamise, omaalgatuse ja ühistegevuse võimalusi, suurendada noorte aktiivset osalust kogukonnas ja otsuste tegemisel, suurendada noorte tööhõivet ning noortepoliitika ja noorsootöö kvaliteeti. Noortevaldkonna arengukava rakendusplaani tegevustest toetavad vägivalla ennetamise strateegia eesmärkide saavutamist nt noorte aktiivne osalemine

huvihariduses ja noorsootöös laiemalt, noorte tõrjutusriski ennetamine, alaealiste komisjonide toetamine.

- **Küberjulgeoleku strateegia 2014–2017** üks alaeesmärk on küberkuritegevuse vastase võitluse tõhustamine. Strateegia eesmärgid toetavad ka infotehnoloogiaga seotud riskidest laiemat teadlikkuse ja IKT-alaste teadmiste suurendamist; siinkohal on seos interneti vahendusel toime pandud laste vägivallajuhtumite ennetamisega.
- **Siseturvalisuse arengukava 2015–2020** osas on vägivalla ennetamise strateegial olulisem kokkupuude ennekõike järgmiste tegurite kaudu: kogukonnakeskse turvalisuse mudel, inimeste turvalisusalaste hoiakute muutmine (vägivaldkuritegude märkamine), vabatahtlike laiem kaasamine (vabatahtlikud kui üks sihtrühm ohvrite tugiisikutena) ja politseiteenuste arendamine (ohvrisõbralik menetlemine).
- **Eesti elukestva õppe strateegia 2014–2020** üldeesmärk on luua kõikidele Eesti inimestele nende vajadustele ja võimetele vastavad õpivõimalused kogu elu jooksul. Vägivalla vähendamise arengukava jaoks on oluline, et kõnealusel strateegias pööratakse tähelepanu põhikooli ja gümnaasiumi õppekava, õpetajakoolituse, tugiteenuste arendamisele võimete kohases õppes osalemiseks. Olulisemad seosed on Eesti elukestva õppe strateegia rakendamiseks koostatavate üldharidusprogrammi ja programmiga „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid“.
- **Rahvastiku tervise arengukava 2009–2020** puhul on olulisem kokkupuude riskikäitumise vähendamise meetmetega, ennekõike alkoholist tingitud tervise- ja ühiskonnakahjude vähendamisega, narkootiliste ainete tarbimise ennetamise, vähendamise ning tervise- ja ühiskonnakahjude vähendamisega ning vigastuste ennetamise ja vähendamise.
- **Sotsiaalse turvalisuse, kaasatuse ja võrdsete võimaluste arengukava aastateks 2016–2023** koostamise ettepaneku puhul on vägivalla ennetamise strateegiaga olulisem seos alaeesmärgi 3 all (naiste ja meeste võrdsed õigused, kohustused, võimalused ja vastutus) esile toodud meetmega soostereotüüpide negatiivse mõju vähendamiseks. Nimetatud meetme raames tegeldakse soostereotüüpide negatiivse mõju vähendamisega meedias ja hariduses, suurendatakse sihtrühmade teadlikkust soolise ebavõrdsuse ilmingutest ning kujundatakse soolist võrdõiguslikkust toetavaid hoiakuid.
- Riigikogus heaks kiidetud **õiguspoliitika arengusuunad aastani 2018** näevad ette laialdase mõjude hindamise ja huvirühmade avalikku arutellu kaasamise. Nimetatud põhimõtteid on ka vägivalla ennetamise strateegia koostamisel arvestatud.

Seosed läbivate teemadega

Läbivad valdkonnad	Mõju läbivate eesmärkide saavutamisele
Võrdsed võimalused	Positiivne. Strateegia aitab kaasa ühiskondliku ja soolise ebavõrdsuse vähendamisele. Eraldi tähtsustatakse tegelemist naistevastase vägivallaga ja pööratakse tähelepanu väljakujunenud soostereotüüpide ja soorollide vältimisele. Strateegia meetmete puhul on lähtutud erinevate sotsiaalsete rühmade vajadustest, nt on eraldi tegevused plaanitud laste ja noorte riskikäitumise ja vägivalla ennetamiseks, eakate väärkohtlemise ennetamiseks, läbivalt pööratakse tähelepanu, et strateegia tegevused ja info teenustest jõuab eesti keelest erineva emakeelega inimesteni.

Regionaalareng	Positiivne. Strateegias nähakse vajadust vähendada vägivalda ennetusprogrammide ning ohvritele ja kurjategijatele mõeldud teenuste piirkondlikke erinevusi. Kus võimalik, seatakse eesmärgiks ennetusprogrammide ja teenuste üle-eestiline rakendamine ja pakkumine. Vägivallajuhtumite lahendamise puhul pannakse suurt rõhku kogukondlikule võrgustikutööle, mööndes, et tuleb arvestada piirkondlike eripäradega. Seega on tegevustel mõju piirkondade regionaalarengule, sest pikaaegseid programme viiakse ellu üle Eesti, parandades nii äärealade inimeste võimalusi. Äärealadel võib seetõttu tekkida vajadus luua lisateenuseid, et tagada ohvrite kaitse ja vägivalda toimepanijate asjakohane kohtlemine.
Infoühiskond	Positiivne. Strateegia käsitleb laste internetiturvalisuse tagamiseks nii laste ja noorte kui spetsialistide IKT-alaste oskuste arendamist. Samal ajal kui arendatakse mitut strateegias käsitletud teenust, tuleb silmas pidada ka vajadust luua IT-lahendused (nt kriminaalstatistika arendamine, infovahetus eri osapoolte vahel, riskihindamine jms).
Riigivalitsemine	Positiivne. Strateegia näeb ette erinevate osapoolte tõhusama koostöö ja aktiivse kaasatuse vägivalda ennetamisel ning pakub tervikpildi riigi ja teiste osapoolte tegevusest vägivalda ennetamisel. Strateegia panustab 1. alaeesmärgi kaudu olulisel määral teadmispõhisesse poliitikakujundamisse. Vägivallast informeeritud teadlikkuse tõstmine eeldab nii kriminaalstatistika korrastamist kui aktiivset levitamist ning uuringute läbiviimist vägivalda leviku ja uute vägivalda ennetusmeetmete teostatavuse kui mõju kohta. Strateegia 2. alaeesmärk aitab kaasa teenuste osutamise kasutajasõbralikkusele. Strateegia raames korrastatakse vägivaldaohvrite teenuste süsteemi, et vältida teenuste killustatust ja teenuste süsteemi ebaselgust ohvri jaoks. Selleks, et parandada teenuste kvaliteeti, hakatakse regulaarselt koguma tagasisidet teenuse saajatelt ja ohvri teiseste kannatuste vältimiseks tegeldakse ohvrisõbraliku menetluse tagamisega.
Keskkonnahoid ja kliima	Neutraalne. Vägivalla ennetamise strateegia tegevused ei avalda keskkonnahoiule märkimisväärset mõju.